

YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN OKULLARDA GÖRÜLEN EN YAYGIN ŞİDDET OLAYLARI, NEDENLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Cemal AKÜZÜM^(*)

Behçet ORAL^(**)

Öz

Bu araştırmanın amacı, yönetici ve öğretmen görüşleri temelinde, okullarda görülen yaygın şiddet olayları, nedenleri ve şiddet olaylarını önlemeye yönelik geliştirilecek çözüm önerilerini belirlemektir. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanan araştırmanın çalışma grubunu, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Yüksek Lisans Programı kapsamında Diyarbakır ilinde öğrenim gören 21 okul yöneticisi ve 81 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen “yarı yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. Görüşme formları ile elde edilen veriler NVivo nitel veri analizi programına aktarılarak içerik analiziyle çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, okul yöneticileri ve öğretmenlere göre okullarda en çok öğrenciden-öğrenciye yönelik şiddet olaylarının yaşandığını; bu olaylara en çok okula ilişkin faktörlerin neden olduğunu ve şiddet olaylarını önlemeye yönelik en çok okula ilişkin çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Okulda Şiddet, Şiddet Türleri, Şiddetin Nedenleri, Şiddete Yönelik Çözüm Önerileri

Most Common Acts of Violence in Schools Based on the Opinions of School Principals and Teachers: Reasons and Solution Offers to Violence

Abstract

The aim of this research is to probe the most common acts of violence in schools, reasons of them, and solution offers for preventing them based on the opinions of principals and teachers. The research group of this qualitative study consists of 21 school principals and 8 teachers who enrolled in Dicle University Educational Sciences M.S Program in Diyarbakır province during 2011-2012 educational year. Data was collected through semi-structured interview form developed by the researchers. Collected data was analyzed in NVivo program with content analysis. The findings revealed that the highest frequency of act of violence in schools is violence from student to teacher according to principals and teachers. Moreover, they stated that the reasons of the violence are resulted from the factors related to the school itself. Their solution offers for violence are mostly gathered around school factors.

Keywords: Violence, Violence in School, Types of Violence, Reasons of Violence, Solution Offers to Violence

^{*}) Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, (e-posta: cemalakuzum@gmail.com)

^{**}) Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, (e-posta: oralbehcet@yahoo.com)

Giriş

İnsanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmış olan şiddet olgusu, birçok bireysel ve toplumsal öge ile birlikte karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Bu nedenle şiddet olgusunu tanımlamak ve ortaya çıkarmak da kolay olmamaktadır. Kendini çok farklı biçimlerde gösterebilen şiddetin, günümüzde gerek bireysel ve gerekse toplumsal boyutta sık sık karşılaşılabilecek bir olgu olması (Kocacık, 2001, s.1), sosyal bir varlık olan insanın hayatını devam ettirirken sosyalliğin gereği olarak sürekli diğer bireyler ile iletişim içerisinde olmasındandır. Sosyal olarak bir arada yaşama, iletişim kurma ve etkileşime girme gibi durumları gerektirmektedir. Ancak bazı kişiler bir arada yaşamayı kolayca gerçekleştirip başarabilirken, bazı kişiler ise bunu başaramazlar (Bacanlı, 1999, s.1). Bireyler etkileşimde bulunduğu insan ya da insanlarla bazen çatışmalar yaşayabilmekte, bazen de bu çatışmalar şiddete dönüşebilmektedir (Ünalnış ve Şahin, 2012, s.63). Şiddet, günümüz dünyasında özellikle gençler ve çocuklar arasında giderek artan bir oranda görülmesi nedeniyle önemli bir toplumsal duyarlılığa yol açmış ve ülkeleri, araştırma ve önleme çalışmalarına zorlamıştır.

Kimi zaman insan doğasının doğumundan beri bir parçası olarak görülen, kimi zaman ise öğrenilerek insanlığın bir parçası haline geldiği düşünülen şiddet kavramı (Kılıç ve Atli, 2011, s.1285) çok değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Şiddet, en geniş haliyle saldırganlıkla bağlantılı bir davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Bu anlamda şiddet, bir nesne ya da kişiye doğru yönlendirilmiş, o kişiyi tahrip edici, yıpratıcı bir eylemi, kimi zaman da eylemden kaçınmayı veya eylemsizliği içerir. Bu açıdan fiziksel anlamdaki her türlü saldırı şiddet tanımının unsurları arasında yer alırken, fiziksel olmayan kimi sözlü davranışlar da bu tanımın kapsamına girmektedir (Mutlu, 1997, s.55). Dünya Sağlık Örgütü tarafından şiddet, kişinin kendisine, bir başkasına ya da bir gruba karşı yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişme geriliği ya da ihmal ile sonuçlanan (ya da sonuçlanma olasılığı yüksek olan) kasıtlı güç kullanımı ya da güç kullanma tehdidi olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2002). Olweus'a (1999) göre ise şiddet, bir kimsenin fiziksel olarak ya da herhangi bir nesne kullanarak diğer bir bireyi ciddi biçimde yaralaması ya da zarar vermesidir (akt. Gökler, 2009, s.513).

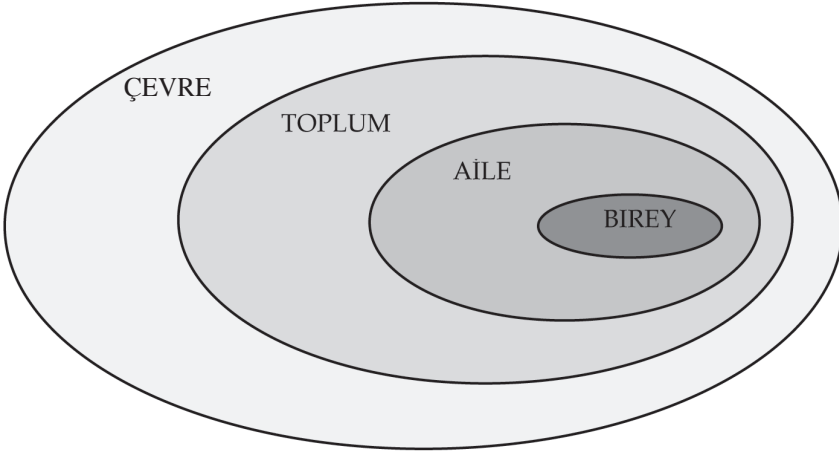
Şiddete ilişkin tanımlamalar, şiddetin sadece fiziksel davranış biçimi ile sınırlanmadığı fiziksel ve fiziksel olmayan olumsuz ve zarar verici güç kullanımı olarak da ifade edildiğini göstermektedir (MEB, 2012). Buradan hareketle, kişilik faktörlerinin tek başına antisosyal ve şiddet davranışına yol açmadığını genellikle birden fazla etmenin şiddet davranışında rol oynadığı söylenebilir. Nedenleri ve risk faktörlerinin bilinmesi, şiddet davranışının doğasının anlaşılması ve şiddete karşı koruyucu önlemlerin oluşturulması için gereklidir. Şiddet davranışında koruyucu ve risk faktörleri arasındaki ilişkiyi anlammanın en iyi yolu ise, ekolojik ilişkiyi anlamaktır. Ekolojik modele göre her birey içinde bulunduğu kişisel, ailesel, çevresel ve toplumsal etmenlerden etkilenir. Bu etmenler şiddet davranışının oluşması için risk oluşturur (Öğel, Tarı ve Eke, 2005, s.10). Şiddet davranışına yol açan risk faktörlerini özetlemek gerekirse;

Çevresel faktörler: Çevresel faktörler içerisinde medyanın etkisi sayılabilir. Günümüzde medyada şiddet bir araç olarak kullanılmakta ve içinde şiddet olmayan bir haberin haber olarak nitelendirilmediği durumlara gelinmiştir. Bu da “Dünyada olup bitenler bu kadar olumsuz mu?” sorularına, karamsar bir bakış açısına yol açarak medyanın toplumda gözlenen şiddeti artırdığı tartışmalarını başlatmıştır (Palabıyıkoglu, 1997, s.123). Konu ile ilgili yapılan çalışmaların ortak bulgusu da, medyadaki şiddet görüntüleri ile saldırganlık arasında pozitif bir ilişki olduğu (Singer ve diğ., 1999) ve saldırgan modelleri seyreden bireylerin daha saldırgan davranışlar gösterme eğiliminde oldukları yönündedir (Balkıs, Duru ve Buluş, 2005, s.85). Şiddet içerikli program ve şiddet modellerinin bir diğer tehlikesi, sık sık şiddet içeren davranışlara tanık olan gençler, giderek şiddeti olağan bir durum olarak algılamakta, diğer bir deyişle şiddeti normalleştirmekte, sık sık sunulan bu örnekler aracılığıyla şiddete karşı duyarsızlaştırılmaktadırlar (Bulut, 2008, s.25). Ayrıca, ekonomik durumun bozulması, işsizlik gibi sosyo-ekonomik faktörler de şiddet davranışında önemli rol oynayan çevresel faktörlerdendir (Ögel, Tari ve Eke, 2005, s.11).

Toplumsal faktörler: Bireyin şiddet davranışını sergileyip sergilememesinde içinde bulunduğu toplumsal koşullar son derece önem arz etmektedir. Diğer bir deyişle, bireyin içinde yer aldığı toplumsal çevre, şiddet davranışının ortaya çıkmasında tetikleyici veya kolaylaştırıcı bir işlev görmeyen yanı sıra güçleştirici bir etkide de bulanabilmektedir (Kızmaz, 2006, s.62). Şiddeti tetikleyen toplumsal faktörlerden uyuşturuculara ve ateşli silahlara kolay ulaşım, eğitim kalitesinin düşmesi ve okul sonrası faaliyetlere imkân sağlanmaması ön plana çıkmaktadır.

Şiddet faaliyetlerinin bir başka tetikçisi de toplumdaki düzensizliktir. Bu faktör yüksek suç oranları, çete faaliyetleri, barınacak yerlerin azlığı ve toplumun genelindeki bozulmayla tanımlanmaktadır. Bu toplumlar aynı zamanda okullardaki eğitimin kalitesi ve okul sonrası faaliyet seçenekleri gibi gençlerin olumlu ve üretken gelişim deneyimlerini sağlayacak uygun kurumlardan da yoksundurlar. Eğer arkadaşları arasında şiddet ya da suç kapsamına giren davranışlar normal karşılanıyor yani kabul görüyorsa çocuk arkadaş grubuna uymak, onların beğenisini ve onayını almak için bu davranışları sergileyebilir (Ögel, Tari ve Eke, 2005, s.11).

Ailesel faktörler: Ailenin içinde yaşanan şiddet, toplumsal şiddetin aileye özgü bir biçimi olarak düşünülebilir (Kaya ve diğ., 2004). Çocuğun aile içerisindeki sosyalleşme sürecinin yetersiz ya da yanlış olması, şiddet ya da suçluluk açısından anlamlı bir risk oluşturmaktadır (Tezcan, 2009, s.794). Çocuğun aile içerisindeki sosyalleşme sürecinde etkili olan sorunların önemli bir oranı ise; ebeveynlerin sosyo-ekonomik yetersizliklerinden (ailenin yoksul olması, eğitim düzeyinin düşüklüğü, ilgili olma düzeyinin düşüklüğü) ve kendi aralarında yaşadıkları bazı sorunlardan (ebeveynler arasındaki çatışma, aile içi şiddet, boşanma vb.) kaynaklandığı söylenebilir (Kızmaz, 2006, s.53). Söz konusu faktörlerin etkisiyle şiddet davranışı gösteren çocukların aile içi ilişkilerinde (roller, problem çözme, iletişim kurma, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme vb.) sorunlar yaşandığı gözlenmektedir (Avcı ve Güçray, 2010; Cenkseven-Önder ve Yurtal, 2008).

Şekil 1. Ekolojik Model (WHO, 2002, s.12)

Bireysel faktörler: Şiddet davranışı ile ilintili olan bireysel faktörlerin başında, zekâ düzeyi gelmektedir. Birçok araştırma, düşük zekâya sahip olma ile şiddet davranışı arasında bir ilişki saptamıştır. Örneğin Hirschi ve Hindelang (1977), düşük bir zekâya sahip olan bireylerin okul başarılarının düşük olacağı ve bu başarısızlığın da, bireylerin şiddet veya saldırgan davranışa yönelmelerinde bir risk oluşturduğunu ileri sürmektedirler. Eron ve Huesmann (1993) da şiddet ve saldırgan davranışların temelinde düşük düzeydeki sözel zekâ unsurunu görmektedirler (akt. Kızmaz, 2006, s.52). Çocuğun okula ayak uyduramaması kişisel faktörler arasında olup, düzenli olarak okula gitmeyen 12-14 yaş arası gençlerin, ergenlikte ve yetişkinlikte şiddet davranışlarına katılma olasılıklarının yüksek olduğu görülmektedir. 15 yaşından önce okuldan ayrılmak da şiddet davranışı için büyük bir risk oluşturmaktadır (Ögel, Tarı ve Eke, 2005, s.12).

Şiddet oluşumunda birçok nedenin etkili olmasından dolayı, şiddet biyo-psiko-sosyal bütünlük içinde ele alınmalıdır (Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011, s.54). Bu sebeple şiddetin tek bir nedene indirgenerek açıklanması bilimsel gerçeklerle bağdaşmamaktadır (Usta, 2009, s.88). Bu gerçeklikten hareketle yapılan araştırmalarda olumsuz biyolojik, psikolojik ve sosyal nedenlerle ortaya çıkan dört tip şiddetten söz edilmektedir. Bunlar; *fiziksel şiddet* (itme-kakma, dövme, vurma, tokatlama, tekme, bıçaklama), *cinsel şiddet* (tecavüz etme, zorla ya da erken yaşta evlendirme, laf atma, kaba/duygusal kuvvet kullanılarak cinsel ilişkiye zorlama), *duygusal şiddet* (hakaret, küfür etme, utandırma, sürekli eleştirme, alay etme, isim takma, sosyal olarak izole etme, sevgi göstermeme, aşağılama, başkalarının önünde küçük düşürme) ve *ekonomik şiddettir* (zorla kişinin parasını yönetme, elinden alma) (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998; TBMM, 2007).

Diğer taraftan şiddet, uygulandığı kişiye göre de kendine yöneltilmiş, kişiler arası ve kolektif şiddet olmak üzere üç grupta tanımlanmaktadır. *Kendine yöneltilmiş şiddet*,

intihar davranışı ve kendini kötüye kullanma (kendine zarar verme) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İntihar davranışı, intihara yönelik düşünceleri, intihar girişimlerini ve intiharları içermektedir. Kötüye kullanım ise kendini kesme, yaralama, ihmal vb. davranışları içermektedir. *Kişiler arası şiddet*, doğası gereği fiziksel, cinsel ve psikolojik olabilir ve iki kategoride incelenebilir. İlki aile ve yakın kişilerle ilgili aile üyeleri arasında ve genellikle evde olan şiddettir. Çocukların kötüye kullanımı (istismarı), eş ya da yakın ilişkideki kişiyle ilgili şiddet ve yaşlıların kötüye kullanımı (istismarı) bu gruba örnek olarak verilebilir. İkincisi ise, toplumda tanındık ya da yabancıardan olan şiddettir. *Kolektif şiddet* ise sosyal, politik ve ekonomik olmak üzere kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Yukarıda belirtilen şiddet gruplarının aksine kolektif şiddet, büyük grupların ya da devletlerin şiddet için olası motivasyonlarını da içermektedir (Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011, s.54; TBMM, 2007).

Şiddet oluşumunda etkili olan risk faktörleri ve şiddet türleri, şiddetin yaşamın tüm alanlarında kendini gösterdiğine işaret etmektedir. Doğal olarak, şiddetin görüldüğü toplumsal bir ortamda okulun da bundan etkilenmemesi mümkün değildir. Hatta okul çağındaki çocuklar arasında saldırganlık ve şiddet, son yıllarda araştırmacıların artan şekilde ilgi gösterdikleri bir çalışma alanı olmakla birlikte, 1990'lı yıllar devlet okullarının, öğrenciler arasında saldırganlık ve şiddet davranışlarının var olduğu gerçeğiyle yüzleştiği yıllardır (McAdams ve Lambie, 2003, s.112).

Okulun temel işlevleri açısından olaya bakıldığında, aslında çocuklar ve ergenler, yaşamlarının önemli bir kısmını okullarda geçirmektedirler. Bu durum okulun, bireyin yaşamında bireyselleşme ve toplumsallaşma sürecinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile okul, özellikle aile kurumundan sonra bireylerin toplumsal beklentilere uygun sosyal davranış kazanmalarının ikinci önemli kritik bir yeri olarak ifade edilmektedir. Ne yazık ki okul çağındaki çocuk ve ergenler, zamanlarının çoğunu geçirdikleri okul ortamında şiddet içeren olaylarla sık sık karşılaşmakta ve ciddi bir şekilde etkilenmektedirler (Kılıç ve Atli, 2011, s.1285).

Tanım olarak da genel anlamda şiddet kavramının tanımına paralel olsa da okulda şiddet kavramını Baker (1998) “zorbalıktan adam öldürmeye kadar okul içerisinde gerçekleşen anti-sosyal davranışların tümü” olarak tanımlarken (akt., Pehlivan, 2008, s.8), Furlong ve Morrison (2002: 25) okuldaki şiddeti, okul iklimi üzerinde olumsuz sonuçlar üreten, öğrencilerin öğrenme süreçlerine zarar veren, onların gelişimlerini engelleyen, saldırgan ve suç benzeri davranışlar olarak tanımlamaktadırlar. Genel olarak okul bağlamındaki şiddet ise, öğrenci ile öğrenci ve öğrenci ile öğretmenler veya okul yöneticileri/ okul personeli arasında yaşanan tehdit ve fiziksel saldırıyı içermektedir (Kızmaz, 2006, s.48).

Alan yazını incelendiğinde okulda şiddeti etkileyen faktörlerin; kişilik bozukluğu, dürtüsellik ve hiperaktivite, psikiyatrik rahatsızlıklar, saldırganlık ve madde kullanımı (Verlinden, Hersen ve Thomas, 2000), kız-erkek arkadaşlığı sorunu, katı öğretmen davranışları, yoksulluk, boş zaman değerlendirme olanaklarının yetersizliği (Kırbaş, Taşmek-

tepligil ve Üstün, 2007), anne-babanın saldırganlık düzeyi Karataş'ın (2002), öğrenciler arasında saldırganlığın kabul edilebilir ve haklı görülmesi ve hak edildiğinin düşünülmesine ilişkin güçlü bir inanç olması (Çetin, 2004) gibi düşünce ve deneyimlerin etkili olduğu görülmektedir.

Okulda görülen şiddet olaylarının bir diğer yönü de, medyanın şiddet içerikli programlarının öğrencilerin davranışları üzerindeki etkisi ile ilişkilidir. Özellikle ilköğretim öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile televizyondaki şiddet içerikli programları seyretmeleri arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Okul çağındaki çocuk ve ergenler, televizyonda gördükleri ve özdeşim kurdukları film ve dizi karakterlerini rol model almaktadırlar (Balkıs, Duru ve Buluş, 2005). Öğrencilerin bu tür şiddet içerikli davranışları kolaylıkla benimsemelerinin veya kapılmalarının nedeni ise, bu dönemde biyolojik ve psikolojik olarak kritik bir geçiş süreci içinde olmalarındandır (Kılıç ve Atli, 2011, s.1285). Bununla birlikte, okulların sahip olduğu olumsuz şartlar da şiddetin oluşmasında etkin rol oynamaktadır. Özellikle okulların ve sınıfların aşırı derecede büyük ve kalabalık olması, eğitim programlarının yetersizlikleri, öğrenci başarısının düşüklüğü, öğrencilerin okula ve derslere karşı ilgisizliği, okulun sosyal, kültürel ve fiziksel imkânlarının yetersizliği, iletişim eksikliği (Buluç, 2005, s.45) gibi faktörler, okul eksenli şiddet içeren davranışların temel nedenleri arasında sayılabilir. Sonuçta bu faktörler öğrenciler arasında suç ve şiddet olayları kapsamında yer alan zorbalık, kabadayılık, saldırganlık, çeteleşme, uyuşturucu madde kullanımı vb. istenmeyen davranışların çoğalmasına neden olmaktadır.

Ancak, okuldaki şiddet olaylarında ne oranda bir artışın olup olmadığını ortaya koyacak rakamlara veya oranlara sahip olmamakla birlikte (Kızmaz, 2006; Pehlivan, 2008), Birleşik Devletler başta olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerde de uzun bir süredir şiddet olaylarının artış eğilimi gösterdiği bilinmektedir (Smith ve Sandhu, 2004, s.287). Ülkemizde de son birkaç yıldır okullardaki şiddet olaylarının artış gösterdiği şeklindeki bir algılamının oluştuğu söylenebilir. Örneğin, 2010 yılında 13-18 yaş grubundaki yaklaşık 26 bin öğrenciyi kapsayan ulusal temsiliyete sahip bir araştırmada, son 3 ay içinde öğrencilerin yüzde 22'si fiziksel şiddet, yüzde 53'ü sözel şiddet, yüzde 36'sı duygusal şiddet ve yüzde 15,8'i cinsel şiddete uğradıkları belirlenmiştir. Altı ilde yaklaşık 3000 ilköğretim öğrencisini kapsayan başka bir araştırmada ise, öğrencilerin yüzde 10'unun okulunda kendini güvende hissetmediği, yüzde 46'sının da öğretmeninden en az bir kez dayak yediği belirtilmiştir (Unicef, 2012). Ögel, Tarı ve Eke'nin (2005) de, 2004 yılında İstanbul ilinde yer alan bazı okullardaki suç ve şiddetin yaygınlığı konusunda yaptıkları bir anket çalışmasında, son bir yıl içerisinde en az bir kez kavgada bulunanların oranının, % 50 civarında olduğu saptanmıştır. Yine, Karakaya (2008) yaptığı araştırmada, öğrencilerin %82,1'nin okulda kavga olaylarına şahit olduklarını ve bu kavgaların %56,9'nun da bıçaklı ve silahlı kavgalar olduğunu belirtmektedir.

Sonuç olarak okuldaki şiddet, yarattığı olumsuz sonuçlar nedeniyle güvenli ve huzurlu eğitim ortamına zarar vermekte, eğitim sisteminden beklenen yararın elde edilmesini engellemektedir. Güvensiz okul ortamlarının, eğitim programından beklenen yararların

azalmasından da öte, öğrenci psikolojilerinin üst düzeyde bozulmasına yol açabilecek durumlar yaratabilmektedir (MEB, 2011). Eğitimcilerin konuya olan ilgisinin artmasının nedeni de güvenli bir eğitim ortamının, okullarda daha etkili ve yüksek akademik başarının ortaya çıkması, disiplin problemlerinin azalmasında önemli rol oynaması ve iyi organize edilmiş şiddet önleme programlarının öğrencilerin problem çözme becerilerini ve kendine güvenlerini artırarak hem okula hem de öğrencilere yardımcı olmasıdır (Buluç, 2005, s.45). Dolayısıyla okulda şiddet konusundaki araştırmalar, sorunun farklı boyutları hakkında işlevsel önlemler alınmasını, gerçekleştirilebilir önleyici yeni hizmetlerin başlatılmasını, var olan önlemlerin ve yürütülmekte olan hizmetlerin iyileştirilmesini, dolayısıyla sorunun çözülmesini sağlamada yol gösterici olabilecektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, yönetici ve öğretmen görüşleri temelinde okullarda görülen en yaygın şiddet olayları, nedenleri ve şiddet olaylarını önlemeye yönelik geliştirilecek çözüm önerilerini irdelemektir. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okullarda görülen en yaygın şiddet olayları nelerdir?
2. Okullarda görülen şiddet olaylarının nedenleri nelerdir?
3. Okullarda görülen şiddet olaylarını önlemek için geliştirilecek çözüm önerileri neler olabilir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma, tutumlar, algılar, etkileşimler ve davranışlarla ilgili anlayışları tanımlamaya ve sağlamaya uygun olan nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmıştır (Scruggs, Mastropieri ve McDuffie, 2007). Nitel araştırma yaklaşımı, araştırmacının esnek olmasını, toplanan verilere göre araştırma sürecini yeniden biçimlendirmesini ve gerek araştırma desenini gerekse toplanan verilerin analizinde tümevarıma dayalı bir yaklaşım izlemesini gerektirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.45). Bu çerçevede, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin okullarda görülen şiddet olaylarına yönelik görüş ve önerileri betimlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, araştırma modeline uygun olan okul yöneticileri ve öğretmenler arasından amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” ve “ölçüt örnekleme” yöntemleri ile seçilmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi araştırmacıya hız ve pratiklik kazandırır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı, yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış ise, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir

ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.140-141). Bu çalışmanın temel ölçütlerini, görev türü ve görev yeri ölçütleri oluşturmaktadır.

Bu araştırmada çalışma grubu, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Yüksek Lisans Programı kapsamında Diyarbakır ilinde öğrenim gören okul yöneticileri ve öğretmenlerden oluşturmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri şöyledir: Cinsiyet değişkenine göre katılımcıların %83.3'ü "erkek", %16.7'si "kadındır". Görev türü açısından katılımcıların %20.6'sı "okul yöneticisi", %79.4'ü ise öğretmen olarak görev yapmaktadır. Katılımcıların %70.6'sı "Sosyal Bilimler" branşında iken, %22.5'i "Fen ve Matematik Bilimleri" branşında ve %6.9'u ise "Güzel Sanatlar/Özel Yetenek" branşındadır. Okul türü açısından ise, katılımcıların %61.8'i "ilköğretim okullarında" görev yaparken, %38.2'si ise "liselerde" görev yapmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Nitelikleri

<i>Demografik Nitelik</i>	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Erkek	85	83.3
	Kadın	7	16.7
Görev türü	Yönetici	21	20.6
	Öğretmen	81	79.4
Okul Türü	İlköğretim	63	61.8
	Lise	39	38.2
Branş	Sosyal Bilimler	72	70.6
	Fen ve Matematik Bilimleri	23	22.5
	Güzel Sanatlar/Özel yetenek	7	6.9
Toplam		102	100

Katılımcıların kimliklerinin gizliliği esas alındığından araştırma raporunda katılımcılar gerçek adlarıyla değil araştırma kapsamında verilen "Öğretmen-1, Öğretmen-2... veya Yönetici-1, Yönetici-2... vb." kod adlarıyla anılmaktadırlar.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak, formun nasıl doldurulacağına yönelik yönerge ile katılımcılara ait kişisel bilgilerin yer aldığı ve araştırmacılar tarafından geliştirilen "yarı yapılandırılmış görüşme formu" kullanılmıştır. Araştırmanın asıl verilerini toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmadan önce problem durumunun daha iyi anlaşılması, alanın tanınması ve araştırmaya yön vermesi amacıyla çalışma grubunun yer aldığı lisansüstü öğrencileri ile araştırma konusu tartışılmış ve konuyu derinlemesine irdeleme

olanağı sağlayabilecek görüşler not edilmiştir. Bu aşama araştırma sorularını oluşturma ve görüşme sorularını yapılandırma amacıyla kullanılmış bulgu olarak sunulmamıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu, çalışmanın amacına uygunluğu, açıklık ve anlaşılabilirliği açısından bir alan bilgisi ve bir dil bilgisi uzmanının görüşüne sunulduktan sonra uygulama şeklini almıştır. Bu yöntemin takip edilmesiyle ölçme aracının kapsam ve görünüş geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Çünkü Büyüköztürk (2012), bir ölçme aracının kapsam ve görünüş geçerliğinin uzman görüşleriyle değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgiler (cinsiyet, görev türü, okul türü, branş) yer alırken, ikinci bölümde çalışma grubunun görüş ve önerilerini almak üzere hazırlanan sorular yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayacağı biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.259). Bunun için öncelikle görüşme formlarında yer alan ifadeler olduğu gibi bilgisayar ortamında yazılı hale getirilmiştir. Daha sonra yazılı dokümanlar NVivo programına aktarılmıştır. Bilgisayar destekli nitel analizi programı olan NVivo, araştırmacının kodları özel temalar altında toplamasına, çok sayıda örneklem verisini karşılaştırmasına, yapılan işlemlerin gerektiğinde hızlıca tekrarlanmasına veya düzeltilmesine, elde edilen sonuçlara istenildiği zaman ulaşılmasına, kodlar ve araştırmacının notları arasında ilişki kurmasına ve elde edilen verilerin model, matris, grafik veya rapor halinde özetlenmesine imkân veren bir programdır (Cassell ve diğ., 2005, s.9). Daha sonra araştırmacının güvenilirliğini sağlamak için, araştırmada ulaşılan 3 tema altında verilen görüşlerin söz konusu temaları temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmacıların ve uzmanın, temalarda yer alması gereken görüşlere ilişkin değerlendirmeleri karşılaştırılarak “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilmiş ve Miles ve Huberman’ın (1994: 64) formülü (Güvenirlilik = $\frac{\text{Görüş birliği sayısı}}{\text{Toplam görüş birliği sayısı} + \text{Görüş ayrılığı}} \times 100$) kullanılarak araştırmacının güvenilirliği hesaplanmıştır. Kodlama şemasının büyüklüğüne ve aralığına bağlı olarak, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır. Bu araştırmaya özgü olarak gerçekleştirilen güvenilirlik çalışmasında %94 oranında bir uzlaşma (güvenirlilik) sağlanmıştır.

Kodlama ve tema işlemleri sonucu düzenlenen veriler bulgular bölümünde modeller şeklinde sunulmuştur. Temalar altında toplanan kodların frekansları hesaplanmış ve yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.274-275). Nitel verilerin analiz edilmesinde katılımcıların birden fazla temaya uygun görüş bildirmelerinden dolayı, analiz işlemlerinde verilen toplam görüş sayıları katılımcı grubun sayısından farklı olabilmektedir.

Bulgular

Bu bölümde, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri nitel veri analizi yöntemiyle değerlendirilerek kategorilendirilmiş modeller biçiminde gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Okullarda Görülen En Yaygın Şiddet Olayları

Yönetici ve öğretmenlerin okullarda yaşanan şiddet olaylarına ilişkin görüşlerini almak amacıyla “*Sizce okullarda görülen en yaygın şiddet olayları nelerdir?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu doğrultuda, Şekil 1’de yönetici ve öğretmenlerin görüşleri temelinde oluşturulan okullarda görülen en yaygın şiddet olayları ana temaları ile bu temalar altında yer alan alt temalar arasındaki ilişkinin yönünü gösteren bir model yer almaktadır. Model üzerindeki rakamlar ve oranlar, şiddet olaylarına ilişkin görüşlerin alt temalardaki dağılımını göstermektedir.

Katılımcı grubun görüşleri doğrultusunda okullarda yaşanan şiddet olayları “öğrenciden-öğrenciye”, “öğretmenden-öğrenciye”, “yöneticiden-öğrenciye”, “öğrenciden-öğretmene” ve “veliden-öğretmene” olmak üzere 5 ana temada toplanmıştır.

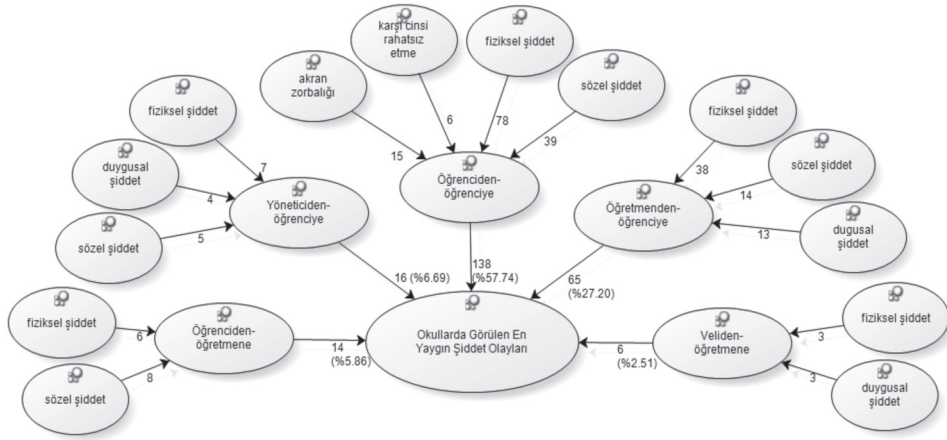
Yönetici ve öğretmenlere göre, okullarda görülen en yaygın şiddet olayları öğrenciden-öğrenciye yönelik (%57.74) şiddet olaylarıdır. Öğretmen-öğrenciye yönelik şiddet olayları %27.20 oranında yaşanırken, yöneticiden-öğrenciye yönelik şiddet olaylarının %6.69 oranında yaşandığı görülmektedir. Ayrıca, öğretmenden-öğrenciye yönelik şiddet olaylarının %5.86 oranında, veliden-öğretmene yönelik şiddet olaylarının ise %2.51 oranında yaşandığı ifade edilmektedir.

Öğrenciden-öğrenciye yönelik görülen şiddet olayları ana temasında daha çok fiziksel şiddet”, “sözel şiddet”, “akran zorbalığı” ve “karşı cinsi rahatsız etme” gibi şiddet türlerinin oluşturduğu alt temaların yer aldığı görülmektedir.

Öğretmenden-öğrenciye yönelik görülen şiddet olayları ana temasında ise, “fiziksel şiddet”, sözel şiddet” ve duygusal şiddet” gibi alt temaların oluşturduğu şiddet olaylarının yaşandığı ifade edilmektedir.

Yöneticiden-öğrenciye yönelik görülen şiddet olayları ana temasına bakıldığında, bu olayların da daha çok “fiziksel şiddet”, sözel şiddet” ve duygusal şiddet” türlerinin oluşturduğu alt temaların yer aldığı görülmektedir.

Öğrenciden-öğretmene yönelik görülen şiddet olayları ana teması incelendiğinde, öğrencilerin genellikle öğretmenlere dönük “fiziksel şiddet” ve sözel şiddet” eylemlerini gösterdikleri ifade edilmektedir.

Şekil 1. Okullarda Görülen En Yaygın Şiddet Olayları İle İlgili Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Son olarak, veliden-öğretmenlere yönelik görülen şiddet olayları ana temasında, öğrenci velilerinden öğretmenlere yönelik “fiziksel şiddet” ve duygusal şiddet” türlerinin oluşturduğu alt temaların ön plana çıktığı görülmektedir (Şekil 1). Bu konuda okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin ifade ettikleri okullarda görülen en yaygın şiddet olayları, onların kendi sözcükleriyle aşağıda yer almaktadır:

Öğrenciler anlayamadıkları veya uzlaşamadıkları durumlarda hemen şiddete başvuruyorlar. Genellikle kendi akranlarıyla görülen bu olaylarda genellikle fiziksel şiddet gözlemlememiz mümkündür. Tabii sözlü sataşmalar da fiziksel kavgaları destekler nitelikli ve çaktır (Öğretmen-3).

İlköğretim ikinci kademesinde okuyan öğrenciler yaş olarak birinci kademeye göre daha büyüktürler ve bir kısmı somut işlemler dönemine geçmiştir. Bu sebeple daha küçük olanların kendileri gibi düşüneyeceklerini bilmezler. Ergen benmerkezci (Egosantrist) oldukları için dünyayı kendilerinden ibaret sanırlar ve başkalarının görüşlerine değer vermezler. Birçok öğrenci, akranı veya daha büyük bir öğrenciden “sözlü sataşma”, “dayak”, “öz saygı kırıcı davranışlar” görmektedir (Yönetici-4).

Öğrenciler farklı hazırbulunuluk durumlarına sahiptirler ve bireysel farklılıkları mevcuttur. Öğretmenler “sen uzun adam buraya gel”, “senden adam olmaz”, “taşa anlatıyorum anlıyor, sen anlamıyorsun” gibi öz saygı kırıcı cümlelerle öğrencileri arkadaşları önünde rencide edebilirler. Bu duruma karşı öğrenci baskı durumunu üzerinde hisseder iyi aile eğitimi almamış öğrenciler, öğretmenlere karşı şiddete başvurabilirler (Yönetici-5).

Okullarda görülen en yaygın şiddet olayı bilinenin aksine fiziksel şiddet değil duyuşsal şiddettir. Duyuşsal şiddetten kastım öğrencilerin hayal dünyalarının tarumar edilmesi, kendilerine güvenlerinin yok edilmesi ve öğrencinin gerçek dünyadan koparılmasıdır. Ben öğretmen, doktor veya mühendis yerine, müziysen, yazar vb. olmak istiyorum denen bir öğrenciye öğretmenin alaycı bir şekilde gülmesi çevremde karşılaştığım en yaygın şiddet türüdür (Öğretmen-33).

Bir resim dersinde insan elinin parmaklarını çizen bir öğrencinin her bir ele beş yerine sekiz parmak çizmesi öğretmeni çileden çıkarmış ve öğrenciyi rencide etmişti. Bu durum karşısında öğrencinin ben tabi ki bir elde beş parmak olduğunu biliyorum bir anlık hayal etmek istedim acaba sekiz parmak olsaydı nasıl olurdu, demesi uygulanan duygusal şiddetin yaşanmış bir örneğidir (Öğretmen-32).

Özetlemek gerekirse, okullarda görülen şiddet olaylarının kaynağında okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin olduğu görülmektedir. Yaşanan bu şiddet olaylarının hedef kitlesini ise, öğrenciler ve öğretmenler oluşturmaktadır. Ayrıca, görülen yaygın şiddet olaylarının tek türden açıklanabilecek bir olgu olmadığı “fiziksel”, “sözel” ve “duygusal” boyutlarıyla yaşandığı söylenebilir.

Okullarda Görülen Şiddet Olaylarının Nedenleri

Yönetici ve öğretmenlerin okullarda yaşanan şiddet olaylarının nedenlerine ilişkin görüşlerini almak amacıyla “Okullarda görülen şiddet olaylarının nedenleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu doğrultuda, Şekil 2’de yönetici ve öğretmenlerin görüşleri temelinde oluşturulan okullarda görülen şiddet olaylarının nedenlerine yönelik ana temalar ile bu temalar altında yer alan alt temalar arasındaki ilişkinin yönünü gösteren bir model yer almaktadır.

Katılımcı grubun görüşleri doğrultusunda okullarda yaşanan şiddet olaylarının nedenleri “okula ilişkin faktörler”, “ailesel faktörler”, “çevresel faktörler”, “bireysel faktörler” ve “toplumsal faktörler” olmak üzere 5 ana temada toplanmıştır.

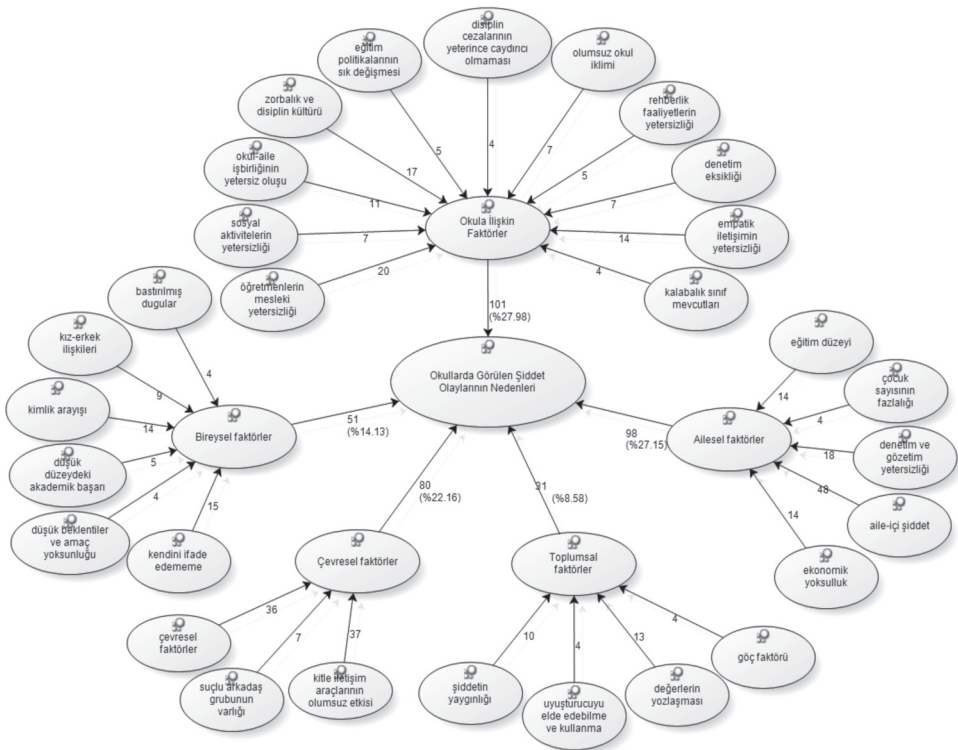
Yönetici ve öğretmenlere göre, okullarda görülen şiddet olaylarının en önemli nedeni okula ilişkin faktörlerdir (%27.98). Şiddet olaylarının nedeni olarak ikinci sırada “ailesel faktörler” %27.15 oranında etkili görülmektedir. Ayrıca, çevresel faktörlerin %22.16 oranında, bireysel faktörlerin %14.13 oranında ve toplumsal faktörlerin de %8.58 oranında şiddet olaylarının nedenleri olarak gösterildiği ortaya çıkmıştır. .

Okula ilişkin faktörler ana temasında; “*öğretmenlerin mesleki yetersizliği, zorbalık ve disiplin kültürü, empatik iletişimin eksikliği, okul-aile işbirliğinin yetersiz oluşu, sosyal aktivitelerin yetersizliği, olumsuz okul iklimi, denetim eksikliği, eğitim politikalarının sık değişmesi, rehberlik faaliyetlerinin yetersizliği, disiplin cezalarının yeterince caydırıcı olmaması ve kalabalık sınıf mevcutları*” gibi ifadelerin oluşturduğu alt temalar, okuldan kaynaklanan şiddet nedenleri olarak ifade edilmektedir.

Ailesel faktörler ana temasında yer alan görüşler incelendiğinde, “aile-içi şiddet, ailenin denetim ve gözetim yetersizliği, ailenin eğitim düzeyi, ekonomik yoksulluğu ve ailede çocuk sayısının fazlalığı” gibi faktörlerden oluşan alt temalar, okulda görülen şiddet olaylarının ailesel kaynaklı nedenler olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Çevresel faktörlere ilişkin görüşlere bakıldığında, katılımcı grubu tarafından olduğu gibi ifade edilen ve öğrenci üzerinde doğrudan etkisi olduğu düşünülen “çevresel faktörler, kitle iletişim araçlarının öğrencilerin üzerindeki olumsuz etkisi ve öğrencinin suçlu arkadaş grubunun var olması”, okulda görülen şiddet olaylarının yaşanmasında etkili olan çevresel faktörlerin alt temalarını oluşturmaktadır.

Öğrencinin kendisinden kaynaklanan yani bireysel faktörler ana temasında, “öğrencinin kendisini ifade edememesi, kimlik arayışı, kız-erkek ilişkileri, düşük düzeydeki akademik başarısı, bastırılmış duyguları ve öğrencinin düşük beklentiler ve amaç yoksunluğu içinde olması” gibi görüşlerden oluşan alt temalardaki nedenler, şiddet olaylarının bireysel nedenleri olarak gösterilmektedir.

Şekil 2. Okullarda Görülen Şiddet Olaylarının Nedenleri İle İlgili Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Toplumsal faktörler ana temasında yer alan okuldaki şiddet olaylarının nedenleri arasında; “değerlerin yozlaşması, şiddetin toplumda yaygın olması, uyuşturucu maddelerin toplumda bulunma ve kullanılma yaygınlığı ve toplumdaki göç faktörü” gibi alt temaların ön plana çıktığı görülmektedir. Okulda görülen şiddet olaylarının nedenleri konusunda okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin ifade ettikleri nedenler aşağıdaki şekilde örneklendirilebilir:

Şiddet olaylarının nedenleri okul öncesi yaşlarda saklıdır. Çocuklar söylenenden çok gördüklerini yaptıkları için aile-içi şiddete tanık olmaları ya da bizzat şiddete maruz kalmaları sokakta dışarıda şiddete uğrayan insanları görmeleri ve benzeri yaşantılar şiddet olaylarının nedenlerini oluşturur. Bu ortamlarda büyüyen çocuklar hem şiddete uğramakta hem de şiddet uygulamaktadır. Hata günümüzde televizyonlarda ve internet ortamında şiddet görüntülerinin artması ve çocukların bunlara kolay ulaşması şiddet olaylarını artırmaktadır (Öğretmen-5).

Kavgayı ele alacak olursak bunun ana sebebi olarak aile hayatı ve toplumsal çevre olduğunu düşünüyorum. Aile içi şiddet çocukta şiddete eğilim gerçekleştirdiğini düşünüyorum. Ayrıca toplumsal çevre içerisine çocuğun ve ailenin bulunduğu çevresel şartlar görsel medya şeklinde sıralayabiliriz. Bence çocuk vaktini en çok nerede geçiriyorsa ona bakmak lazım. Bu TV ise orada izlenen programlara veya bilgisayar başında ise oynadığı oyunlara, izlediği filme veya girdiği sitelere bakılarak bunlarda şiddet unsuru var mı yok mu ona bakmak lazım (Öğretmen-9).

Şiddet olaylarının nedenleri çocukların kendilerini kabul ettirme isteğidir. Ders içinde kendini arkadaşlarına kabul ettiremeyen öğrenci, çözümü şiddet uygulayarak kendisini arkadaşlarına kabul ettirmeye çalışıyor. Çalıştığım okulda pansiyonun lambalarını kıran çocuğa bunu neden yaptın? Diye sorduğumuzda bize verdiği cevap “canım sıkılıyor” sözünden öğrencilerden bir kısmının sıkıntudan dolayı şiddete başvurduğunu söyleyebiliriz (Öğretmen-20).

Öğretmenlerin kahvehanelerde zaman geçirerek kitap okumayarak sürekli televizyon izleyerek duygusal şiddete uğramaları bu aktiviteleri yaparak hayal dünyalarını küçültmeleri ve kendilerini yetiştiremeyip geride kalmaları sonucunda mutsuz olmalarıdır (Öğretmen-30).

Şiddet olayları bizim kültürümüze o kadar yerleşmiş ki bu bizim vazgeçilmezimiz haline gelmiştir. Ayrıca bir konuda istenilen davranışı yaptırmanın en kolay yolu ceza uygulamaktır. Çünkü davranışın gösterilme sürecini kısaltır. Bu ceza aracı da genellikle “şiddet” olarak ortaya çıkar. Ancak bu ceza etkisi ortadan kalkınca istenilmeyen davranışlar yine ortaya çıkar (Öğretmen-65).

Öğrenci, çevresinden şiddet görüyor. Bu öylesine bir hal alıyor ki artık oyunlarında, şakalarında, konuşmalarında hep şiddet uygulamaya başlıyor. Ve bir müddet sonra bu onun hayat felsefesi, olayları çözüme yolu, duygularını ifade etmenin yolu haline geliyor. Yani her şeyde olduğu gibi bu konuda da tek ve en önemli neden bence aile yapıları “aile-içi şiddet” içinde kendilerini bularak dünyaya geliyor olmaları (Öğretmen-66).

Okullarda yaşanan şiddet olaylarının belirli nedenlerle açıklanamayacağı açıktır. Bu konuda ortaya çıkan görüşlerden oluşturulan ana temalar ve alt temaları incelendiğinde; şiddete neden olan okula ilişkin faktörlerin, eğitimin birey ve toplumu geliştirme misyonu açısından bakıldığında beklenenden daha çok ön plana çıktığı söylenebilir. Diğer taraftan ailesel, çevresel, bireysel ve toplumsal faktörlerin okullarda şiddet olaylarının yaşanmasında birbirine bağlı ve birbirini etkileyen bir yapı içerisinde oldukları açıkça görülmektedir.

Okullarda Görülen Şiddet Olaylarını Önlemek İçin Geliştirilecek Çözüm Önerileri

Yönetici ve öğretmenlerin okullarda yaşanan şiddet olaylarını önlemek için geliştirilecek çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla “Okullarda görülen şiddet olaylarını önlemek için geliştirilecek çözüm önerileri neler olabilir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu doğrultuda, Şekil 2’de yönetici ve öğretmenlerin görüşleri temelinde oluşturulan şiddet olaylarını önlemeye yönelik geliştirilecek çözüm önerilerine ilişkin ana temalar ile bu temalar altında yer alan alt temalar arasındaki ilişkinin yönünü gösteren bir model ortaya çıkmıştır.

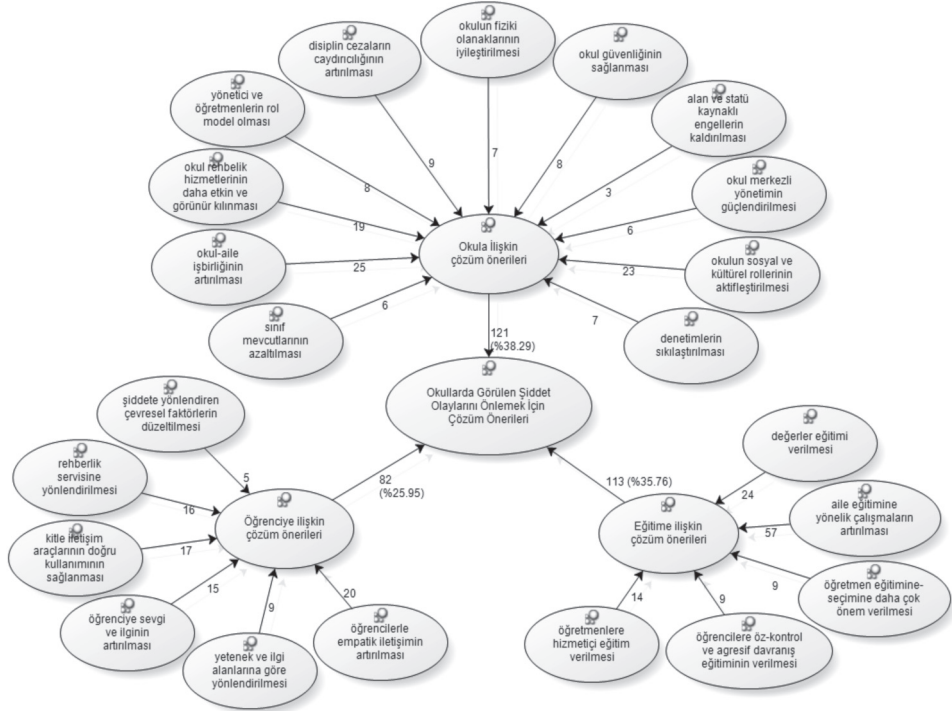
Okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde şiddet olaylarını önlemek için geliştirilecek çözüm önerileri “okula ilişkin çözüm önerileri”, eğitime ilişkin çözüm önerileri” ve öğrenciye ilişkin çözüm önerileri” olmak üzere 3 ana temada toplanmıştır.

Yönetici ve öğretmenlere göre, okuldaki şiddet olaylarını önleyebilmek için öncelikli okula ilişkin çözüm önerilerinin (%38.29) geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca şiddeti önlemeye yönelik eğitime ilişkin çözüm önerilerinin %35.76 oranında, öğrenciye ilişkin çözüm önerilerinin ise %25.95 oranında vurgulandığı görülmektedir.

Okula ilişkin geliştirilecek çözüm önerileri ana temasında; “*okul-aile işbirliğinin artırılması, okulun sosyal ve kültürel rollerinin aktifleştirilmesi, okul rehberlik hizmetlerinin daha etkin ve görünür kılınması, disiplin cezalarının caydırıcılığının artırılması, yönetici ve öğretmenlerin öğrencilere ve meslektaşlarına rol model olması, okul güvenliğinin sağlanması, okulun fiziki olanaklarının iyileştirilmesi, öğrenci, ders ve dolayısıyla okul denetimlerinin artırılması, okul merkezli yönetimin güçlendirilmesi ve alan ve statüden kaynaklı engellerin kaldırılması*” gibi ifadelerin oluşturduğu alt temalar, okula ilişkin çözüm önerileri olarak ifade edilmektedir.

Eğitime ilişkin çözüm önerileri ana temasında yer alan görüşler incelendiğinde, “*aile eğitimine yönelik çalışmaların artırılması, eğitimcilere ve öğrencilere değerler eğitiminin*

verilmesi, öğretmenlere şiddeti önleme stratejileri konusunda hizmetçi eğitim verilmesi, öğretmen eğitimine ve seçimine daha çok önem verilmesi ve öğrencilere öz-kontrol ve agresif davranışları kontrol etme eğitiminin verilmesi” gibi görüşlerden oluşan alt temalar, okulda görülen şiddet olaylarının önlenmesinde uygulanabilecek eğitsel çözüm önerileri olarak ön plana çıkmaktadır.

Şekil 3. Okullarda Görülen Şiddet Olaylarını Önlemek İçin Geliştirilecek Çözüm Önerileri İle İlgili Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Öğrenciye ilişkin geliştirilecek çözüm önerilerine bakıldığında ise, “eğitimcilerin ve ailelerin öğrencilerle empatik iletişimlerinin artırılması, öğrencilerin rehberlik servisine yönlendirilmesi, öğrencinin ihtiyacı olan sevgi ve saygının artırılması, öğrencilerin yetenek ve ilgi alanlarına göre yönlendirilmesi ve öğrencileri şiddete yönlendiren çevresel faktörlerin kontrol altına alınması”, okulda görülen şiddet olaylarının önlenmesinde öğrenciye yönelik geliştirilebilecek çözüm önerileri olarak görülmektedir. Yönetici ve öğretmenlerin şiddetin önlenmesi hususunda geliştirilebilecek çözümlere ilişkin önerileri aşağıdaki şekilde örneklendirilebilir:

Şiddet olaylarını önlemek için şiddet olaylarını nedenlerinden yola çıkarak yol haritasını çizmek gerekir. Çocukların öncelikle okul önce-

sinde aile ortamında iyi yetiştirilmesi gerekir. Aile tarafından şiddetten uzak yetiştirilmesi çocukların akranlarıyla iletişimlerini düzelterek okul yaşantılarını daha iyi olmasını sağlayacaktır. Çocuklar özellikle televizyonlardaki ve internetteki şiddet görüntülerinden uzaklaştırılmalı, izletilmemeli farklı ilgi alanlarına yönlendirilmelidir (Öğretmen-7).

Okullarda şiddet olaylarını önlemek için okulun topyekûn hareket etmesi lazım. Şiddete yönelen öğrencileri iyi analiz edip bu kişilerin aile durumu, toplumsal çevresi, takıldığı gruplar kısacası vaktini nerede geçirdiği iyi gözlenip ona yönelik çözüm üretmek gerekir. Bunlarda öğrenciye iyi ve kötü örnek birlikte sunularak yapılan davranışın iyi veya kötü olduğu vurgulanmalı. Branşımın alakalı bir çözüm sunacak olursam: Bilgisayarda bulunan program ve oynanan oyunlar dikkate alınarak iyi davranış geliştirici eğitsel oyunlar kurulmalı ve bu oyunların öğrencilere iyi reklamların yapılarak öğrencinin motivasyonu artırılabilir (Öğretmen-14)

Öğretmenlerin çocuklara şiddet uygulamaları gerekmektedir. Örnek olarak çalıştığım okulda öğretmek istediği notaları öğrenmeyen bir öğrencinin üzerinde flüt kuran bir müzik öğretmeniyle tanıştım mesela. Doğal olarak kendisine böyle yaklaşan modelleri gören çocuk bunu hayatın normal bir reaksiyonu olarak görüyor ve o da şiddeti uygulamaya başlıyor (Öğretmen-11).

Okullardaki şiddet olaylarını önlemek için yapılması gereken en önemli şey aile içi şiddeti bitirmektir. Öğretmen velilerle sık-sık görüşerek çocukların yanında yapılması uygun olan ve uygun olmayan davranışlar ile ilgili bilgi vermeli, dikkat etmelerini sağlanmalıdır. Düzelme ailede başlarsa çevreye de yayılır. Çevre düzgün olursa herkes uyum sağlamak zorunda kalır. Öğretmen-veli işbirliği, değerler eğitimi, olumlu davranışlar pekiştirme gibi olayları azaltacaktır (Yönetici-23).

Gerçek anlamda süreç ve insan merkezli eğitime geçilmesi gerekir. Sınıf mevcutlarının azaltılması gerekir. Okullar sağlıklı eğitim-öğretim yapabilecek uygun ortamlara dönüştürülmeli. Öğrencileri ilgi ve yeteneklerine göre branş ve mesleklere yönlendirmek gerekir. Çünkü okula gelen öğrencilerin akademik anlamda bir beklentisi yoksa o öğrenciye gerekli bilgi ulaştırılamayacak ve o öğrenci hep sorun çıkarır konumda bulunacaktır. Onu zapt etmenin en kolay yolu da cezadır (tabii uygulanacak en hızlı ceza metodu belli ...) Öğretmenlerin de bu konuda gerekli ve yeterli formasyona sahip olabilmeleri için gerekli çalışmalar yapılmalıdır (Öğretmen-60).

Bir önceki modelde yer alan okulda görülen şiddet olaylarının nedenleri ana temaların da okula ilişkin faktörler nasıl ki şiddet olaylarının en önemli nedeni olarak görülmüşse,

bunu önlemeye yönelik geliştirilebilecek çözüm önerileri ana temalarında da yine okula ilişkin çözüm önerilerinin önemle vurgulandığı görülmektedir. Okul, yönetici, öğretmen, öğrenci ve veli gibi değişkenler bir bütünün farklı biçimlerde ortaya çıkan yansımaları olarak görüldüğü gibi, şiddetin oluşmasına neden oldukları oranda öncelikle ele alınan ve stratejik öneme sahip çözüm önerilerinin bu değişkenler temelinde geliştirilmesiyle başarıya ulaşılabileceği düşünüldüğü söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Okullarda şiddet olaylarının giderek yaygın bir sorun haline gelmeye başlaması beraberinde bu konuda çeşitli araştırmalar yapmayı da zorunlu kılmaktadır. Bu konuda yapılan bilgilendirici ve değerlendirici çalışmalar, okul ortamında yaşanan şiddetin dinamikleri, nedenleri ve alınacak önlemler konusunda veri sağlamaktadır. Bu bağlamda okullarda görülen en yaygın şiddet olayları, nedenleri ve bu olayları önlemek için geliştirilecek çözüm önerilerini tespit etmek amacıyla yapılan bu araştırmanın bulgularına dayalı olarak elde edilen sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Araştırma bulguları, okullarda görülen en yaygın şiddet olaylarının öğrenciden-öğrenciye yönelik yaşanan şiddet olayları olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin kendi aralarında şiddet olaylarına götüren ve fiziksel olarak nitelendirilen itme, tekmeleme, tokatlama, bir alet ile saldırma, herhangi bir cismin fırlatılması, saç veya kulak çekme, tokat atılması ve benzeri davranışların öğrenciler arasında en sık görülen davranışlar olduğu ortaya çıkmıştır. Burada, şiddeti yaşayan bireyde yarattığı izler açısından, sözel ve duygusal şiddete göre fiziksel şiddetin daha somut, ölçülebilir ve kolay ifade edilebilir olması sebebiyle, ilk olarak dile getirilen şiddet türü olduğu söylenebilir. Turan, Çubukçu ve Girmen (2010) tarafından yapılan araştırmada da öğrencilerin en çok bedensel şiddet türündeki davranışlarla karşılaştıkları saptanmıştır. Benzer şekilde, Uz-Baş ve Kabasakal'ın (2010) araştırma sonuçları, öğrenciler arasında en sık olarak görülen saldırgan davranışın fiziksel kavga olduğunu gösterdiği gibi, Çinkır ve Kepenekçi'nin (2003) lise öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada da öğrencilerin en fazla fiziksel şiddete maruz kaldıklarını ortaya koymuşlardır. Bu araştırmaya göre, ad takma, alay edilme, iğneleyici söz söyleme, takılma, laf atma, hakarete uğrama, tehdit edilme, kızma ve benzeri davranışları içeren sözel şiddetin öğrenciler arasında görülen ikinci türdeki en yaygın şiddet davranışları olduğu görülmüştür. Alan yazındaki bazı araştırmalarda ise, öğrenciler arasında sözel şiddetin fiziksel şiddetten daha yaygın olduğu bulgusu mevcuttur. Örneğin, Çubukçu ve Dönmez'in (2012) çalışmasında okul yöneticilerinin, öğrenciler arasında en çok sözel şiddetin, ikinci olarak fiziksel şiddetin yaşandığı yönünde görüş belirttikleri; Pişkin'in (2002) Ankara'da 1154 ilköğretim öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada öğrencilerin en fazla sözel ve fiziksel şiddete maruz kaldıkları saptanmıştır. Ayrıca ilköğretim ve ortaöğretim okullarında yaşanan şiddetin gazetelerdeki yansımalarını konu edinen Kılıç ve Atlı'nın (2011) çalışmasında, ilköğretim okullarında daha çok sözel şiddetin (%32.6) yaşandığı, ortaöğretim okullarında ise daha çok bıçak, satır vb. (%51.1) kullanılarak uygulanan şiddet olaylarının yaşandığı bulgularına ulaşılmıştır.

Literatürde geniş yer bulan ve bu araştırmanın bulgularından olan öğrenciden-öğrenciye yönelik görülen akran zorbalığı bir diğer şiddet türü olarak ifade edildiği görülmüştür. Zorbalığın yapıldığı kişiye yani kurban öğrenciye ve zorba öğrenciye, fiziksel, sosyal, psikolojik ve akademik zarar veren istenmeyen bir davranış (Gökler, 2009, s.518) olarak ele alınan akran zorbalığı üzerine yapılan araştırmalar, akranların olumlu etkisinin yanında, akran baskısının risk içeren davranışları da artırabileceği göstermektedir (Esen, 2003; Helsen, Vollebergh ve Meeus, 2000). Pişkin'in (2006) ilköğretim okulu öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olgusunun türleri ve sıklığına ilişkin araştırma sonuçlarına göre, her üç öğrenciden birinin (%35) düzenli olarak zorbalığa uğradığı görülmüştür. Düzenli olarak arkadaşlarına zorbalık yaptıklarını belirten öğrenci oranı ise %6'dır. Dolayısıyla, okullardaki zorbalıkla ilgili literatür incelendiğinde; zorbalığın dünyanın pek çok ülkesinde yaygın bir problem olarak belirtildiği ve zorbalığın, tarafları üzerinde olumsuz etkileri olan ve önemli izler bırakabilen bir problem olarak ifade edildiği görülmektedir. Öğrenciden-öğrenciye yönelik şiddet olayları arasında, diğer şiddet türlerine göre daha az oranda görülse de karşı cinsi rahatsız etme (cinsellik içeren sözler söyleme, sarkıntılık etme, sıkıştırma, elle rahatsız etme) şiddet eylemleri ile karşılaşılması, bu araştırmada ulaşılan bir diğer önemli bulgudur. Her ne kadar konuya ilişkin diğer araştırmalarda da (Çınkır ve Kepenekçi, 2003; Çubukçu ve Dönmez, 2012; Kapıcı, 2004) bu bulguya paralel olarak okullarda cinsel şiddetin en az karşılaşılan şiddet türü olduğu sonuçlarına ulaşılmışsa da, Dünya Sağlık Örgütü, 2002 yılında 18 yaş altı 150 milyon kız ve 73 milyon erkek çocuğunun fiziksel temas içeren cinsel şiddet ve cinsel şiddetin diğer türlerine zorlandığını tahmin etmektedir (Gelbal, 2006). Bu bulgular, cinsel şiddetin ortaya konulan yönünden çok, açığa çıkarılması gereken birçok yönünün olduğuna işaret etmektedir.

Bu araştırmada, okullarda öğrenciye yönelik şiddet olaylarına ilişkin bulgular, öğretmen-öğrenciye yönelik uygulanan şiddetin, yöneticiden-öğrenciye yönelik uygulanan şiddetten daha fazla olduğunu gösterdiği gibi; öğretmen ve yöneticiden öğrenciye yönelik fiziksel, sözel ve duygusal şiddet türlerinin hepsinin uygulandığını da göstermiştir. Eğitimcilerin içinde buldukları okuldaki genel sorunların fazla olması ve öğrenci grubunun sorun çıkartan özelliklerinin olması, okuldaki şiddet ortamını desteklediği söylenebilir. Bu tür okullarda, sorunlara çözüm olarak kullanılan öğretmen-öğrenciye yönelik şiddetin daha sık ve yoğun yaşanması durumu, öğretmenlerin okuldaki şiddet kültürünün bir parçası oldukları şeklinde yorumlanabilir. Benzer sonuçların elde edildiği çalışmalarda da, ilköğretim okullarında öğretmen-öğrenciye şiddet olaylarının ilk sırada yer aldığı (Kılıç ve Atli, 2011), öğretmen-öğrenciye yönelik en yaygın sergilenen şiddet davranışının fiziksel ceza olduğu (Gözütok, 1993a) ve öğretmenlerin olumsuz disiplin yöntemlerini (tokat atma, kulak ve saç çekme, hakaret etme, tehdit etme vb.) kullandığı Gözütok'un (1993b) sonuçlarına ulaşılmıştır. Bir diğer çalışmada Bulut (2008) ise, öğretmen-öğrenciye yönelik şiddetin en çok ders esnasında bizzat öğretmen tarafından uygulandığı belirlenmiştir. Aynı araştırmaya göre, eğer öğretmen sınıfta öğrenciyi dövmüyorsa ya da dövemiyorsa öğrenciyi ciddi suçlardan dolayı müdür yardımcısı ya da müdür odasına göndermekte ve sayılardan anlaşıldığına göre okul yöneticilerinin odası en çok fiziksel şiddetin uygulandığı yerlerdir.

Araştırmada, okullarda öğrencilere yönelik olduğu kadar öğretmenlere yönelik şiddet olaylarının da görüldüğü ve bu olayların hem öğrenciler (fiziksel ve sözel şiddet) hem de öğrenci velileri tarafından (fiziksel ve duygusal şiddet) gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencileri ve velilerini bu tür şiddet olaylarına iten bireysel faktörler bir yana; okul kültüründe şiddetin yaygınlığı bireylerin eğitim ve disiplin anlayışını etkileyebilmekte ve bu durumun şiddet olaylarının görülme sıklığı açısından bir risk oluşturacağını söylemek mümkündür. İlgili araştırmalar da, okullarda öğretmenlere dönük saldırıların fiziksel şiddet, sözel ve cinsel taciz, küfür, hakaret, tehdit, terörle korkutma, psikolojik baskı, mobbing, kesici, delici ve ateşli silahla ya da başka bir enstrümanla zarar verme vb. şeklinde gerçekleştiğini göstermektedir (Cemaloğlu, 2007). Ayrıca, Atmaca ve Öntaş (2014) çalışmasında, velilerin öğretmenlere ve okul yöneticilerine yönelik fiziksel şiddet (sözlü sataşma ve küfür/hakaret, fiziksel darp, saldırı, taciz ve kişisel araçlara zarar verme), psikolojik şiddet (tehdit, dedikodu ve iftira, üst yönetim aracılığıyla baskı ve yıldırma) ve ekonomik şiddet (özel okullarda çocuğu okuldan alma tehdidi, işe son verme tehdidi ve okulu dışarıda kötüleme) uyguladıkları bulgusuna ulaşmıştır. Aynı araştırmada, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin öz-değerlendirmelerine bağlı olarak veliyi şiddete yönelten davranışların ise, genellikle velilerin öğrencilerine yönelik haksızlık yapıldığı, kendilerine yeterli itibarın ve değerın sunulmadığı hissiyatı ile davrandıkları tespit edilmiştir.

Birçok sosyal olay gibi okuldaki şiddet olayları da tek bir nedenle açıklanamamaktadır. Her bir neden, uygulanan şiddete belli oranda etki etmektedir. Dolayısıyla okuldaki şiddet, ancak bütün nedenler aynı anda göz önünde bulundurularak açıklanabilir. Bu araştırmada da okullarda görülen şiddet olayları hem ana tema hem de alt temalar bağlamında farklı nedenlere dayandırılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Burada dikkati çeken en önemli bulgulardan biri, okula ilişkin faktörlerin, şiddet olaylarının oluşumunda en önemli neden olarak görülmüş olmasıdır. Özellikle öğretmenlerin mesleki yetersizliğinin şiddeti önleme ve kontrol altına alma noktasında tutarlı, kararlı ve planlı bir yol izleyerek sorun çözme yaklaşımlarına engel olduğunu ve sınıf yönetimi yaklaşımları açısından da etkili bir eğitim ve iletişim örüntüsü oluşturamamalarına neden olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca öğrencilerle ortak bir algı dayanağına bağlı olarak, şiddetin geçek nedenlerine yönelen empatik iletişimin yetersiz oluşu, olaylara ilişkin nedenlerin ortaya çıkmasını ve gözlenmesini zorlaştırdığı vurgulanmıştır. Aslında, okulların iç ve dış ekolojik özellikleri ve güvenli bir iklime sahip olmaları öğrenci, öğretmen ve personelin performans ve başarıları üzerinde çok önemli olumlu bir etkiye sahiptir (Töremen, Çankaya ve Avanoğlu, 2008, s.62). Ancak araştırmada, katı disiplin tutumu ve zorbalığın görülebilme riskinin fazla olması, okullarda korku kültürünün egemen olmasına neden olduğu, bu durumun da olumsuz okul iklimine dolayısıyla şiddet olaylarının görülme riskinin artmasına neden olarak görülmüştür. Fakat buna karşılık bazı katılımcıların disiplin cezalarının yeterince caydırıcı olmamasının okulda şiddet olaylarının görülmesine neden olarak görmüş olmaları dikkat çekicidir. Bu durum, bazı okullarda katı bir disiplin anlayışı varken bazı okullarda ise olumsuz davranışların görmezden gelindiği şeklinde yorumlanabilir. As-

İnada okullarda hem iç denetim hem de dış denetim eksikliğinin şiddet olaylarına neden olarak gösterilmiş olması da bu durumu açıklar niteliktedir. Okullarda spor amaçlı alanların yetersiz olması, dinlenmek amaçlı mekânların azlığı öğrencilerin kendilerini rahat ve güvenli hissedebilmeleri açısından da olumsuz etki oluşturmaktadır (Balcıoğlu, 2005). Bu araştırmada da, okullarda sosyal ve sportif aktivitelerin eksikliği öğrenciler arasında yıkıcı ve saldırgan davranışların genel nedenleri arasında görülmüştür. Okula ilişkin diğer faktörler değerlendirildiğinde katılımcılar, okul-aile işbirliğinin genellikle öğrencilerin akademik başarıları üzerine yoğunlaşması, daha çok görüşmeler ile sınırlı veya yetersiz olmasının okul-aile bağlarını zayıflattığını, eğitim politikalarının sık değişmesinin mevcut uygulamaları etkisiz kıldığını, okul rehberlik faaliyetlerinin yetersizliğinin öğrenci gelişimi ve kontrolünü zorlaştırdığını ve kalabalık sınıf mevcutlarının da sınıf yönetimi ve disiplini konusunda öğretmenleri yetersiz kıldığını belirterek bu faktörlerin okullarda şiddet olaylarının sık görülmesine neden olarak görmüşlerdir.

Öğrencilerin şiddet eğilimlerinin anlaşılmasında bakılması gereken önemli faktörlerden biri, aile yapılarıdır. Bu çerçevede okullarda boy gösteren bazı şiddet davranışların kökeni, öğrencilerin çocukluk dönemlerinde aile içerisindeki sosyalleşme biçimine kadar uzanabilmektedir (Kızmaz, 2006, s.53). Bu çalışmanın bir diğer bulgusu olan ailesel faktörlerin, şiddet olaylarının yaşanmasında en az okula ilişkin faktörler kadar etkili olduğunu göstermiştir. Ailesel faktörleri oluşturan etmenlerin dağılımı, çoğunlukla çocuğun aile içinde şiddet görmesiyle okulda şiddet uygulaması arasında kuvvetli bağ olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dağılımda ayrıca, ailenin çocuk eğitimi konusundaki eğitim eksikliğinin, ailenin çocuk üzerindeki denetim ve gözetim eksikliğinin yani ilgisizliğinin, ailenin ekonomik yoksulluk içinde olmasının ve ailede çocuk sayısının fazla olmasının çocuğun okulda şiddet davranışları göstermesinde aileden kaynaklanan nedenler olarak sıralanmıştır. Alan yazındaki çalışmalar da ailesel faktörlerin çocuğun şiddet uygulaması veya şiddet mağduru olması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Çubukçu ve Dönmez (2012) çalışmalarında, okulda yaşanan şiddet olaylarının nedenlerini çoğunlukla aileden kaynaklanan aile içi şiddet, ailenin eğitimsizliği, parçalanmış aile, sevgisizlik, ilgi çekmek, sosyo ekonomik yapıya bağlamakta, White ve Widom'un (2003) çalışmalarında, çocukken aile içi şiddete şahit olanlar veya şiddet görenler ile hiç şiddet görmeyenlerin sonraki yıllarda kendi ailelerine şiddet uygulama oranları arasındaki farkın %12 olduğunu, Yavuzer (1996) ise, suç isleyen çocuklarla yaptığı çalışmada çocukların büyük çoğunluğunun ana-baba baskısı ve fiziksel şiddete açık ortamda yetiştiklerini belirlemiştir. Ayrıca Gündoğdu (2010), öğrencilerin maddi durumları ile sözel şiddete başvurma davranışları arasında anlamlı ilişki olduğunu, Helvacı (2008) tarafından öğrenci görüşlerine göre şiddetin nedenlerini belirlemeye yönelik liselerde yürütülen çalışmada ise, öğrenciler şiddetin en önemli nedenlerini “ailenin ilgi eksikliği” ve “ailelerin çocuk eğitimi konusunda eğitim eksikliği” olarak belirtmişlerdir.

Araştırma bulguları ayrıca, çevresel faktörlerin okullarda görülen şiddet olaylarının bir diğer nedeni olarak görülmüştür. Okul yöneticileri ve öğretmenler, çevrenin suça ve şiddete yönelten olumsuz şartlarına vurgu yapmak amacıyla çevresel faktörleri öne çı-

karan düşüncelerinin yanında, şiddete eğilimi olan veya suç işleyen akran veya arkadaş grubunun varlığının, öğrencilerin hem suç işlemeye başlamalarında, hem de suç işleme davranışını sürdürmelerinde güçlü bir göstergesi olarak ifade etmişlerdir. Sosyal öğrenme, ayrıcı bileşenler ve gelişimsel kuramlar gibi bazı teoriler de suçluluğun nedensel açıklamasını suçlu akran etkileşimi üzerinden açıklamaktadırlar (Kızmaz, 2013, s.913). Balkıs, Duru ve Buluş'un (2005) araştırma bulguları da, bireyin şiddet eğilimi ile arkadaş grubunun şiddete verdiği değer ve şiddet eğilimi arasında pozitif, aidiyet duygusunun bir fonksiyonu olarak okula bağlılık arasında negatif ilişkiler olduğunu göstermiştir. Başka bir ifadeyle, şiddet eğilimi yüksek bireyler, kendilerini okulun anlamlı bir parçası olarak algılamamakta, şiddetin arkadaş grubu içerisinde olumlu bir değer olarak algılanması, bireyin şiddete yönelik eğilimlerini artırmaktadır. Bu çalışmada, çevresel faktörler içerisinde değerlendirilen ve toplumların tutum ve davranışlarını etkili bir şekilde yönlendirme gücüne sahip olduğu bilinen kitle iletişim araçlarının olumsuz etkisi, öğrencileri şiddete yönlendiren en önemli değişkenlerden biri olarak görülmüştür. Bu bulgu, medyanın şiddet içerikli görüntü ve programlarının öğrencilerin şiddete yönelik eğilimlerini artırdığını göstermesi açısından önemli görülmektedir. Öğrenciler şiddet içeren programlardan etkilenmekte, modelin gösterdiği şiddetin normalleştirilmesi ve ödüllendirilmesi durumunda, öğrenci tarafından şiddet içeren davranışların yapılma sıklığı artmaktadır (Thomas, 1995). Sosyal Öğrenme Kuramı perspektifinden düşünüldüğünde, şiddet davranışı ile şiddet içeren modeli gözleme arasında ilişki olduğu çeşitli araştırmalarla desteklenmektedir (Balkıs, Duru ve Buluş, 2005; Başbakkal ve Baysan, 2004; Baysan-Arabacı ve Karadağlı, 2006; Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011)

Şiddetin bireysel ve çevresel özelliklerin etkileşimi sonucunda oluştuğunu öne süren görüşlere göre, şiddet yönelimine yol açan bireysel özellikler; sosyal ve duygusal zorluklar, düşük benlik saygısı, akranları tarafından dışlanma ve akademik başarısızlık olarak sıralanmaktadır (Yavuzer, 2001, s.44). Bu çalışmada da, okulda şiddet olaylarına yol açan çevresel faktörlerden sonra en çok bireysel faktörlerin öne çıktığı görülmüştür. Bireysel faktörlere ilişkin sonuçlar, öğrencilerin kendini ifade etmede zorluk yaşamaları durumunda şiddeti bir ifade edilme biçimi olarak kullandıklarını, şiddetin kimlik kazanma sürecinde olan okul çağı çocuklarının bastırılmış duygularının açığa çıkma biçimi olduğunu ve kız-erkek ilişkilerinde kendini kanıtlama, beğenilme ve kabul görme gibi yoğun duyguların yaşanması öğrencileri şiddet olaylarına iten nedenler olduğunu göstermiştir. Sonuçlar ayrıca, öğrencilerin düşük beklentilere sahip olması ve amaç yoksunluğu içinde olmalarının doğal bir yansıması olan düşük düzeydeki akademik başarılarının da şiddet olaylarına yol açtığını göstermiştir. Bu sonuçlar, öz-yeterlik inancı düşük olan öğrencilerin şiddete daha çok eğilimli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Daha önce yapılan benzer araştırma sonuçları da, öğrencilerin saldırganlık ve şiddet davranışları ile akademik başarıları arasındaki ilişki olduğunu (Uz-Baş ve Kabasakal, 2010); karne notu düşük olan kız ve erkek öğrencilerin riskli davranışları sergileme oranları, karne notu yüksek olanlara göre anlamlı olarak daha yüksek olduğunu (Aras ve diğ., 2007) ve kız arkadaş sorunu veya sevgili tartışmasının okullarda meydana gelen şiddet olaylarının önde gelen

nedenleri olduğunu (Üstün, Yılmaz ve Kırbas (2006) göstermiştir.

Ekolojik modele göre, bireyin içinde bulunduğu ve şiddet davranışının oluşmasında risk oluşturan etmenlerden biri de toplumsal faktörlerdir. Bu faktör yüksek suç oranları, barınacak yerlerin azlığı ve toplumun genelindeki bozulmayla tanımlanmaktadır (Ögel, Tarı ve Eke, 2005, s.11). Konuya kontrol teorisi çerçevesinde bakıldığında, okullardaki şiddetin temelinde kültürel, toplumsal ve aile değerlerinin etkililiğinin zayıf olması yer almaktadır. Okulların yeterli düzeyde sosyal değerleri öğretme ve kazandırma özelliklerine sahip olmayışı, dolayısıyla otokontrolü sağlayan değerlerin yeterince bireylere aktarılmasını okul güvenliği için risk oluşturmaktadır (Welsh, Greene ve Jenkins, 1999, s.75). Başka bir deyişle, şiddet eğiliminin izah edilen tüm etkenlerin dışında, yeterince gelişmemiş değerler sistemi ile ilgisi olduğu düşünülmektedir (Haskan-Avcı ve Yıldırım, 2014, s.164). Literatür bilgisi ile paralel bir şekilde bu çalışmada yönetici ve öğretmenlerin toplumsal faktörlere ilişkin düşüncelerinde kültürel, toplumsal ve aile değerlerinin yozlaşması bir bakıma değer yitiminin aslında okuldaki şiddet olaylarının önemli bir nedeni olarak öne çıktığı görülmüştür. Bu durum, okuldaki şiddet olaylarının arkasında yatan nedenleri anlama ve yorumlamada ele alınması gereken asıl konunun okulun değer öğretme ve aktarmadaki yeterliklerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, toplumsal faktörlerle ilintili olarak kültürel anlamda şiddetin yaygınlığı, uyuşturucu madde elde edebilme ve kullanma olanakların fazlalığının disiplin anlayışını ve şiddete olan eğilimi etkileyebileceği ve bu durumun okul güvenliği ve ruh sağlığı açısından bir risk oluşturduğunun ifade edilmiş olması dikkate değer bir bulgudur.

Bu çalışmada okul ortamında yaşanan şiddet olaylarının daha çok okula ilişkin faktörlerden kaynaklandığının tespit edilmesi, okulların kendi dinamikleriyle ve eğitsel sitemin ve kültürel yapının dinamikleriyle açıklanabilir. Böylesi bir bulgunun elde edilmesi, şiddete yönelik önlemlerin ele alınmasında hangi boyutların odağa alınacağını gösterebilir. Dolayısıyla okul yöneticileri ve öğretmenler, şiddeti oluşturan ve tetikleyen nedenlerin belirlenmesi ve önleme çalışmalarında okula ilişkin önlemleri ön plana çıkardıkları görülmüştür. Özellikle bireylerin sosyalleşme süreçlerine katkı sağlamak ve bu sürece yönelik işbirliği ve ortamlar oluşturmak için okulun fiziki yönünde ağırlık kazanan önerilerin, sınıf mevcutlarının azaltılması, fiziki olanakların iyileştirilmesi ve okulun sosyal ve kültürel rollerinin aktifleştirilmesi yönünde olduğu görülmüştür. Okulun devamlılığı ve başarısı açısından okul-aile etkileşimine önem veren eğitimciler, katılıma dayalı okul-aile işbirliğinin artırılmasının şiddeti önlemede en etkili yollardan biri olarak görmüşlerdir. Çünkü okul ortamının herkese açık, paylaşılabilir okul ilkeleri ve değerlerine sahip, üyeleri ve çevre ile açık iletişim içerisinde olması beklenir (Töremen, Çankaya ve Avanoğlu, 2008, s.57). Aynı doğrultuda katılımcıların, alan ve statüden kaynaklanan engellerin kaldırılması yönündeki önerileri personel, veli ve öğrenci açısından okula ulaşılabilirliği sağlamada önemli bir bulgudur. Okul rehberlik hizmetlerinin daha etkin ve görünür kılması önerisi ise, şiddeti önlemede rehberlik hizmetlerinin etkisini ve başarısını tartışmaya açmaktadır. Çünkü Uzbaş'ın (2009) ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan psikolojik danışmanlar üzerinde yaptığı çalışmada, psikolojik danışmanların okulda

şiddet ve saldırganlığı önleme konusunda kendilerini yeterince donanımlı algılamadıklarını ve bu alanda eğitim çalışmalarına gereksinim duyduklarını belirlemiştir. İlköğretim düzeyinde davranışsal sorunların daha öncelikli sorunlar olarak algılanması ise, önleme çalışmalarına erken yıllarda başlanması gerektiğini düşündürmektedir. Ayrıca, disiplin cezaların caydırıcılığının artırılmasının şiddeti önlemede bir çözüm önerisi olarak ileri sürüldüğü görülmüştür. Ancak Seçer (2013) çalışmasında, öğrencilerin saldırganlık düzeyinin disiplin kuruluna sevk edilmelerinde etkili bir faktör olmadığını, buna karşılık disiplin kurulundan ceza alınan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri üzerinde etkili bir faktör olduğunu tespit ederken, Dilekmen, Alver ve Ada (2011) ise, disiplin cezası alıp almamanın öğrencilerin saldırganlık düzeyleri üzerinde etkili olmadığını tespit etmişlerdir. Bu sonuçlardan hareketle, okullardaki disiplin uygulamaları içerisinde yer alan katı cezalar, okuldan uzaklaştırma, psikolojik şiddet, kınama gibi uygulamalar okullara karşı daha fazla nefret ve pasif saldırganlığı artırdığı (Leaf, ve Keys, 2005) gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiği söylenebilir. Söz konusu şiddet sorununun çözümünde okul yönetimine önemli görevler düşmektedir. Çünkü okul yönetimi, eğitim yönetiminin bir alt uygulamalı alanı olarak okulun tüm yönetimini kapsamaktadır (Şişman ve Turan, 2004). Bu doğrultuda görüş bildiren yönetici ve öğretmenlerin, sorunlarla başa çıkmada okul merkezli yönetimin güçlendirilmesi, yani yönetimin diğer paydaşları tarafından hem ekonomik hem de yetkilendirme açısından desteklenmesi, okul yönetiminin de aldığı güçle denetimlerini sıkılaştırması böylece okul güvenliğini sağlayarak şiddet olaylarının önüne geçilebileceğini ifade etmişlerdir. Okula ilişkin çözüm önerileri arasında son olarak, okul çağı çocuk ve ergenleri için görenek model alarak öğrenmenin çok önemli ve kritik olduğu bir dönemde, yönetici ve öğretmenlerin rol model olmaları gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durum, okul yöneticilerinden ve öğretmenlerden sadece yönetmek değil doğru bir model, bir lider olmaları beklendiğini göstermektedir.

Araştırmada, şiddeti önlemede eğitime ilişkin çözüm önerileri incelendiğinde, aile katılımını artırma yönünde gerek okulda düzenlenecek seminerlerle gerekse yapılacak düzenli aile ziyaretleri ile aile eğitimine yönelik çalışmaların artırılması gerektiği görülmüştür. Yönetici ve öğretmenler, eğitim paydaşlarının şiddet konusunda sürece dahil edilmesi ve bilinçlendirilmesi yönünde, öğretmenlere hizmetiçi eğitim verilmesi, süreçte etkin olan tüm bireylere değerler eğitiminin verilmesi ve öğrencilere öz-kontrol ve agresif davranışları kontrol etme eğitiminin verilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Şiddet olaylarıyla etkin bir eğitim stratejisinin belirlenip uygulanmasıyla baş edilebileceğini gösteren araştırma bulgularını destekler nitelikte, Uysal ve Bayık-Temel'in (2009) bir ilköğretim okulunda yürüttükleri çalışmalarında, haftada iki ders saati şiddete karşı eğitime tutulan deney grubu öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin azaldığını tespit etmişlerdir. Bu araştırmada ayrıca, öğretmen eğitimi sürecinin başında şiddeti önleme ve baş etme stratejileri konularında öğretmenlerin daha iyi eğitilmesi ve öğretmen seçimine daha çok önem verilmesi gerektiği bulgularına ulaşılmıştır. Alanyazında şiddeti önlemede eğitime ilişkin diğer araştırmaların çözüm önerilerine bakıldığında, velilere yönelik eğitim çalışmalarının yapılması (Uzbaş, 2009), anne-baba eğitimi, öğrenci eğitimi ve öğretmen eğitiminin

artırılması (Çubukçu ve Dönmez, 2012), okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin yer aldığı ekip çalışmalarının oluşturulması (İnanlı ve Yıldız, 2014) ve velilerin daha çok planlama ve karar sürecine katılmalarının sağlanması (Yılmaz, 1993) bu araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir.

Okulun sosyal bir örgüt olması sebebiyle, öğrencilerin öğretmen, yönetici ya da diğer öğrencilerle olan ilişkileri ve etkileşimi sosyal bir bağlamda gerçekleşir. Bu nedenle okul, öğrencilere akademik, duygusal ve davranışsal gelişimlerini sağlayacak güvenli ve düzenli bir öğrenme ortamı sağlamak zorundadır (Blum, 2005, akt. Özdemir ve Sezgin, 2001, s.196). Bu sağlıklı ve düzenli ortam, şiddetten arınık ve güvenli bir okul ortamı anlamına gelir. Araştırmada şiddeti önlemede öğrenciye ilişkin çözüm önerilerinin de özellikle, öğrencilerle empatik iletişimin artırılması, öğrencilere yönelik sevgi ve ilginin artırılması, öğrencilerin yetenek ve ilgi alanlarına göre yönlendirilmesi ve öğrencilerin gerek eğitsel gerek olumsuz davranışlar bağlamında bir problemle karşılaştıklarında rehberlik servislerine yönlendirilmelerine yoğunlaştığını göstermiştir. Bu ana temaya ilişkin ulaşılan, öğrencileri şiddete yönlendiren çevresel faktörlerin düzeltilmesi ile kitle iletişim araçlarının doğru kullanımının sağlanması alt temalarının da bir bakıma öğrenciye gösterilecek ilgi ve doğru yönlendirme ile alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, öğrencinin ait olma, sevgi, takdir edilme, destek ve başarı gibi ihtiyaçlarının karşılanması, şiddeti önlemede öğrenciye yönelik geliştirilecek önemli çözüm önerileri olarak çalışmada yer almıştır.

Sonuç olarak, toplumsal alanda ve dolayısıyla eğitimde şiddet, farklı boyutları ile dik-kati çeken çok yönlü bir olgudur. Bu olgunun okullardaki artış oranının ailede, medyada ve toplumdaki artış oranıyla paralel olduğu söylenebilir. Bu bakımdan, şiddeti “okul-daki şiddet” biçiminde algılamak bir yorumlama noksanlığı doğuracağı gibi doğru bir yaklaşım da değildir. Doğal olarak okullardaki şiddet olaylarını önleyebilmek için, okul iklimini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen tüm ortamlardaki şiddet olaylarının önlenmesi veya azaltılması zorunlu görünmektedir. Bu durum, okulun temelde şiddete alternatif sorun çözüme, iletişim ve öfke denetimi başta olmak üzere pek çok insancıl ve sosyal bilgi, beceri, alışkanlık ve tutum geliştirici eğitim ve rehberlik etkinliklerine yönelmesini gerekli kılmaktadır.

Kaynakça

- Aras, Ş., Günay, T., Özkan, S. ve Orçın, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 188-196.
- Atmaca, T. ve Öntaş, T. (2014). Velilerin öğretmenlere uyguladığı şiddete yönelik nitel bir araştırma. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 2(1), 47-62.
- Avcı, R. ve Güçray, S.S. (2010). Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, aile bireylerine ilişkin problemler, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10, 45-76.

- Bacanlı, H. (1999). *Sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balcıoğlu, İ. (2005). *Toplum ve şiddet*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Balkıs, M., Duru, E. ve Buluş, M. (2005). Şiddete yönelik tutumların özyeterlik, medya, şiddete yönelik inanç, arkadaş grubu ve okula bağlılık duygusu ile ilişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(6), 81-97.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1998). Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet. Bilim Serisi: 113. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Başbakkal, Z. ve Baysan, L. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali konusuna ilişkin polislerin bilgi düzeylerinin ve düşüncelerinin incelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi*, 21(2), 65-70.
- Baysan-Arabacı L. ve Karadağlı, A. (2006). Hemşire ve ebelerin kadına yönelik şiddet belirtilerini tanımlarına ilişkin ölçek geliştirme. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 16(2), 101-11.
- Buluş, B. (2005). Televizyonlarda yer alan şiddet içeren programların okulda şiddete etkisi ve şiddet önleme amacıyla okul yöneticilerinin alabileceği önlemler. *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Dergisi*, 7(14), 44-73.
- Bulut, S. (2008). Okullarda görülen öğrenciden öğrenciye yönelik şiddet olaylarının bazı değişkenler açısından arşiv araştırması yöntemiyle incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 23-38.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (17.Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cassell, C., Buehring, A., Symon, G., Johnson, P. & Bishop, V. (2005). *Qualitative management research: A thematic analysis of interviews with stakeholders in the field, Report to ESRC*. Retrieved December 24, 2014 from http://www.restore.ac.uk/Benchmarking/pdf/final_research_report.pdf.
- Cemaloğlu, N. (2007). The exposure of primary school teachers to bullying: An analysis of various variables. *Social Behaviour and Personality*, 35(6), 789-802.
- Cenkseven-Önder, F. ve Yurtal, F. (2008). Zorba, kurban ve olumlu özellikler taşıyan ergenlerin aile özelliklerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 805-832.
- Çetin, H. (2004). *Öğrenci ergenlerin şiddet yönelik tutumları; yaş ve cinsiyete göre bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çınkır, Ş. ve Kepenekci, Y.K. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.
- Çubukçu, Z. ve Dönmez, A. (2012). İlköğretim okul yöneticilerinin şiddet türlerine yönelik görüşleri ve şiddetle başa çıkma yöntemleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(1), 37-64.

- Dilekmen, M., Ada, Ş. ve Alver, B. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin saldırganlık özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 927-944.
- Esen, B.K. (2003). Akran baskısı ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*. 2(3), 65-76.
- Furlong, M. & Morrison, G. (2000). The school in school violence: Definitions and facts. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8(2), 71-82.
- Gelbal S. (2006). *Okullarda şiddetin önlenmesi, mevcut uygulamalar ve sonuçları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Kitapçığı.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.
- Gözütok, F.D. (1993a). *Okulda dayak*. Ankara: 72 Ofset.
- Gözütok, F.D. (1993b). Disiplin sağlamada öğretmen davranışları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25, 703-711.
- Gündoğdu, R. (2010). 9. sınıf öğrencilerinin çatışma çözme, öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 257-275.
- Haskan-Avcı, Ö. ve Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 157-168.
- Helsen, M., Vollebergh, W. & Meeus, W. (2000). Social support from parents and friends and emotional problems in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(3), 319-335.
- Helvacı, M.A. (2008). Okullarda şiddet ve nedenleri. 17. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, 01-03 Eylül Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sakarya.
- İnanı, Y. ve Yıldız, S. (2014). Lise okul yöneticilerinin okullarda şiddeti önleme yeterlikleri: Mersin ili örneği. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 137-147.
- Kapıcı, E.G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma turunun ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Karakaya, E. (2008). *Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin, şiddet eğilimlerinin çok yönlü olarak değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Karataş, Z.B. (2002). *Anne-baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kaya, M., Güneş, G., Kaya, B. ve Pehlivan, E. (2004). Tıp fakültesi öğrencilerinde boyun eğici davranışlar ve şiddetle ilişkisi. *VIII. Ulusal Halk Sağlığı Günleri*. Sivas.

- Kılıç, M. ve Atli, A. (2011). İlköğretim ve ortaöğretim okullarında yaşanmış şiddetin gazetelerdeki yansımaları. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 1284-1294.
- Kırbaş, Ş., Taşmektepligil, Y. ve Üstün, A. (2007). Ortaöğretimde gençleri şiddete yönelten nedenler ve şiddeti engellemede spor aktivitelerinin rolünün incelenmesi: Amasya ili örneği. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 177-185.
- Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki şiddet davranışının kaynakları üzerine kuramsal bir yaklaşım. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 47-70.
- Kızmaz, Z. (2013). Cezaevinden çıkan bazı suçlular niçin yeniden suç işlemektedir: Elazığ E Tipi Cezaevi örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, Elazığ 23-25 Mayıs.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Leaf, P.J. & Keys, S.G. (2005). Collaborating for violence prevention: Training health professionals to work with schools. *American Journal of Preventive Medicine*, 29(5), 279-287.
- McAdams, C.R. & Lambie, G.W. (2003). A changing profile of aggression in schools: Its impact and implications for school personnel. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 47(3), 122-130, DOI: 10.1080/10459880309604440.
- MEB. (2011). Güvenli eğitim ortamlarının sağlanması: okullarda şiddetin önlenmesi araştırması. Altındağ Araştırma Raporu. 11.12.2014 tarihinde http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/06/01/334395/dosyalar/2012_12/18012831_altn-daidetaratrnas.pdf adresinden alınmıştır.
- MEB. (2012). Eğitim ortamlarında şiddetin önlenmesi ve azaltılması” strateji ve eylem planı (2012–2013). 14.12.2014 tarihinde http://edirne.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/03033542_iddetleylemplanedirne.pdf adresinden alınmıştır.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Mutlu, E. (1997). Televizyon, çocuklar ve şiddet. *İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*, (4), 41-77.
- Öğel, K., Tari, I. ve Eke, C.Y. (2005). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Özdemir, S. ve Sezgin, F. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin yönetici ve öğretmen desteği, algılanan şiddet ve okul memnuniyetine ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 181-199.

- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Arabacı, L.B. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Palabıyıkoglu, R. (1997). Medya ve şiddet. *Kriz Dergisi*, 5(2), 123-126.
- Pehlivan, M. (2008). *İstanbul İli Kadıköy İlçesi liselerindeki okul içi şiddet algısı ve şiddete karşı alınan önlemler ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 533-551.
- Pişkin, M. (2006). Akran zorbalığı olgusunun ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler. Uluslararası katılımlı sempozyum bildiri özetleri*.
- Scruggs, T.E., Mastropieri, M.A. & McDuffie, K.A. (2007). Co-teaching in inclusive classrooms: A metasynthesis of qualitative research. *Exceptional Children*, 73(4), 392-416.
- Seçer, İ. (2013). Lise öğrencilerinin genel saldırganlık düzeyleri bağlamında şiddet içeren davranışları sergileme sıklıklarının incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, (36), 1-16.
- Singer, M.I., David, B.M., Guo, S., Flannery, D.J, Frierson, T. & Karen, S. (1999). Contributors to violent behavior among elementary and middle school children. *Pediatrics*, 104(4), 878-884.
- Smith, D.C. & Sandhu, D.S. (2004). Toward a positive perspective on violence prevention in schools: Building connections. *Journal of Counselling and Development*, 8(3), 287-293.
- Şişman, M. ve Turan, S. (2004). Eğitim ve okul yönetimi. İçinde: Y.Özden (Ed.). *Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı* (99-146). Ankara: Pegem A Yayınları.
- TBMM Araştırması Komisyonu. (2007). Türkiye’de ortaöğretime devam eden öğrencilerde ve ceza ve infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlü çocuklarda şiddet ve bunu etkileyen etkenlerin saptanması. Araştırma Raporu. Ankara.
- Tezcan, M. (2009). Eğitimde şiddet olgusunun sosyolojik kaynakları, *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim 2009, “Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar”*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Thomas, E. (1995). Media violence: The search for solutions. *The Momentum*, 26(1), 47-49.
- Töremen, F., Çankaya, İ. ve Avanoğlu, Y. (2008). Okul anneliği: Okul güvenliğine yönelik bir model önerisi. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10), 56-69.
- Turan, S., Çubukçu, Z., ve Girmen, P. (2010). Patterns and forms of violent behaviors encountered among pupils in Turkish public schools. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi Teori ve Uygulama*, 1(1), 53-74.

- Unicef. (2012). Okul dışındaki çocuklar küresel girişimi Türkiye ülke raporu. 11.12.2014 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/bilgimerkezidetay.aspx?id=134> adresinden alınmıştır.
- Usta, A. (2009). Etnik şiddet olgusu üzerine sosyo-psikolojik bir değerlendirme. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(2), 87-106.
- Uysal, A. ve Bayık-Temel, A. (2009). Şiddet karşıtı eğitim programının öğrencilerin çatışma çözüm, şiddet eğilimi ve şiddet davranışlarına yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(1), 20-30.
- Uzbaş, A. (2009). Okul psikolojik danışmanlarının okulda saldırganlık ve şiddete yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 90-110.
- Uz-Baş, A. ve Kabasakal, Z.T. (2010). İlköğretim okullarında saldırganlık ve şiddet davranışlarının yaygınlığı. *İlköğretim Online*, 9(1), 93-105.
- Ünalınış, M. ve Şahin, R. (2012). Şiddete yönelik tutum ve okul zorbalığı. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 63-71.
- Üstün, A., Yılmaz, M. ve Kırbaş, Ş., (2006). Ortaöğretimde gençleri şiddete yönelten nedenler ve çözüm önerileri: Amasya ili örneği. *AÜ. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 37-53.
- Verlinden, S., Hersen, M. & Thomas, J. (2000). Risk factors in school shootings. *Clinical Psychology Review*, 20(1), 3-56.
- Welsh, W.N., Greene, J.R. & Jenkins, P.H. (1999). School disorder: The influence of individual, institutional, and community Factors, *Criminology*, 37(1), 73-116.
- White, H.R. & Widom, C.S. (2003). Intimate partner violence among abused and neglected children in young adulthood: The mediating effects of early aggression, antisocial personality, hostility and alcohol problems. *Aggressive Behavior*, 29, 332-345.
- WHO (2002). *World report on violence and health*. E.G. Krug et al. (Eds.). Geneva: World Health Organization
- Yavuzer H. (1996). *Çocuk ve suç* (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yavuzer, Y. (2001). Okullarda saldırganlık/şiddet: Okul ve öğretmenle ilgili risk faktörleri ve önleme stratejileri. *Milli Eğitim*, (192), 43-61.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Genişletilmiş Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. (1993). *Eğitim sistemimizin toplumsal dokusu: Okul-çevre ilişkileri açısından eğitim sürecine toplumsal katılım*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.